

הלכות ברכת המזון סימן קפד

ביאורים ומוספים

ברכת המזון [אין להקל ולברך ברכה מעין שלש] משום שזה ספק דאורייתא, וביאר בשעה"צ שם (סי"ק עא), שאף על פי שמסתבר שמהתורה יוצאים בברכת מעין שלש במקום ברכת המזון, ואם כן לכאורה נחשב הדבר כספק דרבנן, מ"מ כיון שעל כל פנים כשיש ספק חייב לברך ברכת המזון מן התורה, לכן חייב לברך את כל הברכות כתיקון. הביא רביה לרבר מהמבואר לענין ספק קרא קריאת שמע, שכתב השו"ע לעיל (סי' סז ס"א) שחזר וקרא ומברך לפניו ולאחריו, וביאר במשנ"ב שם (סי"ק ד) שאף על פי שלהרבה פוסקים רק פרשה ראשונה היא מהתורה, ויש שסברו שרק פסוק ראשון הוא מהתורה, וכ"ש הברכות שלכל הדעות חיוני מדרבנן, וספק דרבנן הרי אינו חוזר, מ"מ כך היתה התקנה שכשקוראים ק"ש חייבים לקרותה כולה בעיקר התקנה ועם ברכותיה [ובשורת שבט הלוי (ח"א) סי' רה הערות לסי' קפד] העיר, שלכאורה טעם זה שייך גם כאן לענין ספק ברכת המזון.

(משנ"ב סי' קיז)

וגם יכול להוציא לאתר שאכל ולא בריך.

9) וביאר הרע"א (ש"ת מהדו"ק סי' ו) שאף לדעת הראשונים שסוברים שספק דאורייתא לחומרא הוא רק מדרבנן, מ"מ יכול להוציא את המחויב מדאורייתא, מאחר שמדאורייתא גם מי שלא אכל מוציא את מי שאכל מדין ערבות, ורק מדרבנן אינו יכול להוציא עד שיאכל ולכן מי שאכל כוית יכול להוציא את מי שאכל כדי שביעה, וגם כאן תולים לקולא שמסתמא לא בירך מקודם, שספק דרבנן לקולא, ויכול להוציא [ושלא כדעת הפריי חדש שהביא שם, שנתלה נידון זה במחלוקת הראשונים אם ספיקא דאורייתא לחומרא מדאורייתא או מדרבנן]. וראה מה שכתב המשנ"ב לקמן (סי' קפו ס"ק ג) לגבי נשים שספק האם הן חייבות מהתורה, שבאות להוציא את האנשים שחייבים בתורת ודאי, ובמה שכתבנו שם.

(משנ"ב סי' קטו)

מפני שהיא מן התורה¹⁰ וכו', שישל קדיו ויברך 'המוציא'.

10) לענין אשה שאכלה כדי שביעה, שכתב השו"ע לקמן (סי' קפו ס"א) שספק אם חייבת בברכת המזון מדאורייתא או מדרבנן, והסתפקה אם בירכה, כתב המשנ"ב שם (סי' ק) שנחלקו בזה האחרונים, ושמימי הרצח לסמוך על הדעות שצריכה לברך אין למחות בידה. ולענין קטן שאכל כדי שביעה הסתפק אם בירך, ראה מה שכתבנו שם סי' ד.

ומי שאכל כדי שביעה והוא מסופק האם עבר שיעור עיכול, דייק הראשון לציון (ברכות סוף פ"ח) מדברי הרמב"ם (פ"ב מהל' ברכות ה"ד) שאין לו לברך מספק. מאידך, הערוך השלחן (כאן ס"ד) הדרב"ז (ח"ה בלשונות הרמב"ם) פירשו באופן אחר את דברי הרמב"ם, וכן היא משמעות הדרך החיים (סי' ריא אות ד) שאם אכל כדי שביעה וספק אם נתעכל המזון במעיו, יברך מספק, וכן כתב הערוך השלחן (ס"ח) שיברך ברכת המזון מספק.

11) ולענין הברכה על הנטילה, ראה מה שכתב לעיל (סי' קסד ס"ק יג) ולקמן (סי' קעט ס"ק ט) לגבי ברכת על נטילת ידים למי שהסיח דעתו באמצע הסעודה. וראה עוד מה שכתב לקמן (סי' תעז ס"ק ט).

(משנ"ב סי' קצו)

אמי ששכח ולא בריך דלעיל קא"י.

12) ומשמע מדבריו, שלכתחילה יש לברך מיד ולא להמתין עד סוף הזמן שאפשר לברך. וראה מה שכתבנו להלן (בהע' הבאה) בשם החזו"א, שיתכן שמעיקר הדין זמן הברכה הוא סמוך לאכילה. [וראה עוד מה שכתב בשעה"צ לקמן (סי' תרו ס"ק ב) שאף לגבי שאר מצוות עשה המוטלות על האדם, חייב לעשותה מיד כשהגיע זמנה].

(משנ"ב סי' ג)

אפילו כבר הלך בדרך למרחוק כמה מילין.

2) ואפילו אם הולך בדרך ובני חברותו אינם רוצים להמתין לו, כתב השו"ע הרב (סי"א) שאם יצא במזיד חייב לחזור למקומו ולברך שם.

(משנ"ב סי' ז)

יתור למקומו ויברך.

3) ואם עקר בשוגג, אך במקומו הראשון לא נשאר לו זימון, ובמקום השני יכול לברך בזימון, כתב לקמן (סי' קצג ס"ק לב) שנחשב הדבר כשעת הדחק, ולכן יכול להישאר במקום השני ולברך שם בזימון. וראה בשו"ע שם (סי"ה) ובמה שכתבנו במשנ"ב שם (סי' לא), בפרטי דין זימון במקום השני.

ואף אם על ידי שיחזור למקומו הראשון יאחר תפילה בציבור, דעת הגרי"ח קניבסקי (שאלת רב ח"ב פ"ז ס"ק כו) שיחזור למקומו לברך.

(משנ"ב סי' ח)

שיאכל קאן פת דבר מועט, ואין צריך לברך תחלה ברכת 'המוציא'.

4) ובאופן שרוצה לחזור למקומו הראשון ולאכול שם עוד, כתב בשעה"צ לעיל (סי' קעח ס"ק לד) שבודאי עדיף לחזור ולברך שם.

5) אך זה דוקא כשלא הסיח דעתו מקודם, אבל אם הסיח דעתו, כתב בבית"ל לעיל (סי' קעח ס"ב ד"ה אם) שאם היה היסח הדעת חזר עם שינוי מקום לכולי עלמא צריך לחזור ולברך.

(משנ"ב סי' י)

רעפה הוא חייב תנש, וצריך לברך גם ברכת 'המוציא'.

6) אמנם להלן (סי' קיז) כתב, שדעת הרבה אחרונים שאפילו אם כבר עבר זמן עיכול, מ"מ לא הפסיד את הברכה הראשונה אם לא הסיח דעתו. ובש"ת מנחת יצחק (ח"ה סי' קב) יושב, שכאן מדובר שבשעה שבירך 'המוציא' לא היה בדעתו גם על אכילת אחרת, ורק שנמשך מאכילה לאכילה, שבאופן זה אם נעשה רעב נחשב הדבר כהיסח הדעת וצריך לברך שנית, מה שאין כן להלן מדובר שהיה בדעתו בשעת הברכה גם על אכילת אחרת, ולפיכך גם כשעבר שיעור עיכול סברו האחרונים שאינו צריך לברך, כיון שנחשב הדבר כאילו בירך גם על אכילה זו.

(משנ"ב סי' יב)

ועין כמה שכתבנו שם במשנה ברוחה.

7) שם (סי' מה) כתב בשם האחרונים, שלכתחילה יש להחמיר לברך במקומו לאחר אכילת שבעת המינים, וכמו כן אם שינה את מקומו באמצע האכילה אין צריך לברך עליהם ברכה ראשונה, לפי שדינם כדיון הפת, ובשם הגר"א כתב שם, שדין שבעת המינים כדיון שאר פירות.

וגם באופן שעקר ממקומו בשוגג באמצע אכילת מיני דגן או פירות משבעת המינים, כתב הבן איש חי (שנה א פ' בהעלותך אות ו) שצריך לחזור ולברך במקומו, אם לא בשעת הדחק. וכן היא משמעות סתימת המשנ"ב שם. [ושלא כמו שכתב הערוך השלחן (סי' ג) שבאופן זה יכול להקל בדבר משום 'ספק ספיקא', שמא הלכה כדעת האומרים שבעקר בשוגג אין צריך לחזור למקומו, ושמא אין מינים אלו נחשבים כדברים הטעונים ברכה במקומם].

(משנ"ב סי' יג)

כי יתיב דלא לנלוזולי ביה.

8) ולענין ברכת המזון על ספק לחם, כתב לעיל (סי' קסח ס"ק עה) שאם אכל כדי שביעה שאז חיוב ברכת המזון הוא מהתורה, חייב לברך

הלכות ברפת המזון סימן קפד

פט

באר הגולה

ב טור בשם רמב"ם
פרק ג הנקיים פרק
ד מהלכות גרובות
ד הירוש' ה טור
דמקיים פרק ב מהא
דברכות כא ד שם נא

נצא ממקומו ולא ברף, אם הנה במזיד (ג) (ג) יתור למקומו ויברף, ואם ברף במקום שפזר (ד) נצא: והגה
והקא (ה) לדעת הרמב"ם, אבל לדעת הרא"ש דסבירא לה דאף בשוגג יתור למקומו לכתחלה, במזיד אף בדיעבד לא יצא
(טו), ואם הנה בשוגג, להרמב"ם (ו) יברף במקום שפזר, (ז) וליהרב רבנו יונה והרא"ש גם הוא (ז) יתור
למקומו ויברף: ב בפמה דברים אמורים, פשאין לו פת עוד, אבל אם יש לו פת עוד, (ח) יאכל במקום השני
(ד) (ט) מעט ויברף, (י) רק שלא יהא (ס) רעב מאכילה ראשונה: ג יגיש אומרים שקל שקבעת המינים
טעונים ברכה לאחריהם (יא) במקומם, ויגיש אומרים דחמשת מיני דגן דוקא (יב) (ועין לעיל סימן קעח סעיף
ה): ד "אבל ואינו יודע אם ברף ברפת המזון אם לאו, (יג) צריך לברף (ו) [ו] (יד) מספק (טו) מפני שהיא מן
(ו) [ו] התורה: ד (טז) יעד אימתי יכול לברף, (ז) עד שיתעבל המזון שקמיעו, וכמה שעורו, (יז) כל זמן שאינו

באר היטב

שערי השוכה

[1] מספק. עכ"ט. ועין בלשוני פ"ח דאף שהיא צריכה לברף מספק מ"מ לא יצא
להוציא אחרים שנתאי לא ברב, דקספ דאורייתא לחמרא מדרבנן ולא אמי למספק
דאורייתא, ע"פ שם. והברי' הביא בשם חכם אחד שהקשה ע"ז מסין קצו דמי שאכל
כניח בוציא מי שאכל כדי שביעה, ועין שם מ"ש לתרין בתרין חב' ולא אחי מדברי' הם
שחביתו מספק ויפיק דאורייתא: ועוד הקשה החכם מ"ש פ"ח בכללי ס"ס דתקנה
דאורייתא, והיא אמתה שאכל, והוא ויל' מרן דקא אין סתמא שאכל מתנה להספק
שקא ברף, ע"פ שם, וצ"ע בזה, ופשוט שנדאי לכתחלה אין להסתירם לצאת על ידו זה
שקברד מספק. ועין בפרי"מ ג"ד פתחיה לתעובות באם אהו אכל שיעור דרבנן
אי יכול להוציא לזה שצריך לחזר ולברף מספק, מלא בפלגמא אי ספק, מדאורייתא
לחמרא או מדרבנן לחמרא, ע"פ שם, ודיעבד שיקבר מן להוציא לא יתור ויברף, וכ"כ
מח"ב, וע"ש בפ"מ אם קבע על פת הפאה בכיטורו שדינה לברף בהמ"ז ונסתפק אם
ברף, אם נלוש דבש ומי"פרות לא יברף שעה מדרבנן, ע"פ שם וצ"ע, וע"פ הלשון סימן
רט בזה: [2] התורה. ע"פ בה"ט באשה שמספקת כ"י, בשער אפרים טהב שאין לסתור
משהו ס"ס, ע"פ שם, והברי' הארד ויפיק דסתירה, וע"פ בכללי ס"ס דקספ אם נמלה
עם דגים טמאים, וגם בפ"מ בפתחה לתעובות נראה דע"פ דסתירה משהו ס"ס, ע"ש,
והביאו מח"ב, וע"פ במזל מאש למהרי" אלתררי סימן יב:

וע"פ הלשון סימן מ"ד, נה"ג, ואשה שהיא מספקת אם ברכה בהמ"ז אם מתחבת לחזר ולברף,
ע"פ תשובת שער אפרים סי' יא יב: (D) עד שיתעבל. ושעור עפול באכילה מעטת הוא כדי הלוח' ד' מילין והוא שעה וחמש. וכתב המ"א: נ"ל דהאי עפול

משנה ברורה

אכילתו חשיב מקום אחד, ויכול להעמיק ממקומו על ידי מניעה
קטנה: (ג) יתור למקומו. אפילו כבר הלך בדרך למרחוק
(ו) בפה מילית, אם לא שהוא רחוק כל כך שצד שיתור למקומו
יתעבל המזון ויפסיד ברכתו לגמרי, (ו) יברף פאן: (ד) יצא.
הינו אפילו הנה מויד בעצירתו, וגם הזיד עתה בברכה, והינו
שצדע הדין שצריך לחזר למקומו ונתעצל בזה, (ס) אפילו הכי
יצא בדיעבד: (ה) לדעת הרמב"ם. רוצה לומר, דסבירא לה
בסמוך דבשוגג אף לכתחלה ייכל לברף במקום שפזר, די לנו
אם נחמיר במזיד בלכתחלה שצריך לחזר למקומו, אבל לדעת
הרא"ש, דאף בשוגג צריך לכתחלה לחזר למקומו, מסתברא
הכמזיד מחמירין טפי דאף בדיעבד לא יצא. ויענין הלכה
הספיקו האחרונים דאין צריך לחזר ולברף אפילו הנה מויד
בהליכה ובברכה, פנ"ל בסעיף קטן ד: (ו) יברף במקום
שפזר, ומכל מקום גם לדעה זו (ט) אם חזר הרי זה משבת,
אלא דאינו מחייב בדרך: (ז) יתור למקומו ויברף. וכתבו
האחרונים דכן נכון לנהג למעשה, אם לא שהוא שעת הדחק,
דאז ייכל לסמוך אסברא ראשונה: ב (ח) יאכל במקום השני.
ואפילו במזיד (י) מהני האי תקנה שיאכל פאן פת דבר מועט, (י)
(יא) ואין צריך לברף תחלה ברפת המוציא (יב) ולא ברפת המזון על
מה שפזר אכל, ואחר אכילת פת שפזר יברף ברפת המזון,
ועלה להאכילה שאכל במקום אחר: (ט) מעט. הנינו (יב) אפילו

שער הציון

(1) אפילו יתור מארבעה מילין [פמ"ג] אם אכל אכילה מרובה (1) מגנאברתם ויש"א: (2) פרי מגדים ויש"א: (3) בן משמע מהגמרא וכן פתב הגר"ז:
(4) אחרונים, לפי מה שפסק הרמ"א לעיל בסימן קעח: (5) חיי אדם: (6) רב אחרונים: (7) מגנאברתם ויש"א: (8) מגנאברתם. והנה בפרי מגדים
הביא בשם הברי"ה דבר חזק, ולדעת הרא"ש אין צריך לחזר למקומו כי אם בפת, הלפלא עליהם שלא עינו בקרן ערובי סתמים בהרא"ש גופא,
ע"פ שם, והדין עם הכות"י: (9) מגנאברתם ופרי מגדים בסימן רט ויש"א, וכן מצאתי באשכול בהלכות גטילת ידים וסעודה: (10) הנהגו אם
אוהו האחר אינו יודע לברף: ואם הוא יודע בעצמו, בודאי מורה שצריך בעצמו, וכע"פ מה שהיה דיסין קצו. וע"פ בשערי השוכה: (11) מגנאברתם

הלכות ברכת המזון סימן קפד

רעב (יה) מתקמת אותה אכילה. וימשעה שהתחיל להיות רעב, אף-על-פי שלא נתעפל עדין לגמרי
נתעפל לגמרי דינין לה. **ח** וכן נמי לענין אכילת פרות ושתיית יין, אם אינו רעב ולא צמא ונמאב
(יט) לאותם (ט) פרות, יברך (כ) *אם אינו יודע לשער אם נתעפלו: ו' ששעור אכילה (כא) לברך
עליה ברכת המזון (י) (כב) *כצוית:

ז ועני ינה ח טור
וקראיש
שם
ט ברכת מה וכתבא
קפא

באר היטב

אכילות או שתיות בברכה א' ושהה נדר שיתעפל, צריך לחזור ולברך ברכה
ראשונה, מ"א, ע"ש ויבס' אכן העוזר חולק עליו, ע"ש, והיר"א פירש
בשם הרופאים ששעור עפול בינוני הוא שש שעות וכן הכריח פהלק"ט ח"א
סי' קמה ויכ"כ מהר"ם לתנא, עין בספר מצת-שמונים: (ט) פרות. אנפ"י
ש"ש לו תאנה לשאר פרות, ט"ו, ומ"א בשם ב"ח כתב שאינו מאב לשום
פרי: (י) כצוית. הינו מדרבנן, אבל מדאורייתא בעי דוקא שאכל ושבע ממש:

משנה ברורה

האכילה והפסיד ברכת-המזון¹⁴. ואם רוצה לאכל עתה מתקדש, דעת
המגן-אברהם שצריך לברך 'המוציא' אפילו לא הסיח דעתו עדין,
דכיון שנתעפל המזון הפסיד גם ברכה הראשונה; (יא) אבל הרבה
אחרונים פליגי עלה וסבירי דברכה הראשונה לא הפסיד כל שלא
הסיח דעתו בינתיים: (יח) מתקמת אותה אכילה. נראה שכתב
לאפוקי, אם הוא משער שכאזנה האכילה לברכה היה כבר שער
להתעפל והיה חוזר להיות רעב, וקעוד איה משך אכל עוד משארי
מיני מזונות ומתקמת אלו הדברים אינו רעב, ואחר-כך נזכר שלא ברך
ברכת-המזון אחר אכילה הראשונה, לא יכול לברך עוד ברכת-המזון,
שכבר בטל אותה האכילה. כמה דברים אמורים? שאחר שגמר
אכילתו הראשונה הסיח דעתו מלאכל עוד, אבל אם היה הכל במשך
סעודה אחת¹⁵, כגון מה שרגילין בסעודות גדולות שישבין כמה וכמה
שעות, ולפעמים יש שער עכול מאכילת פת שאכלו בתחלה,
(ט) אף-על-פי-כן יוכלו לברך לבסוף ברכת-המזון, כיון דבתוך משך
הנה אוכלין פרפראות וכיסינן ושותין, הכל סעודה אחת היא, וכלא
נתעפל מזון הראשון דמי: (יט) לאותם פרות. לאו דוקא, אלא
שאינו פאב (כ) לשום פרות, הוא סימן שלא נתעפל עדין במעיו:
(כ) אם אינו יודע וכו'. וכל זה כשאכל כל צרכו מהלקח או
מהפרות¹⁶, אבל אם אכל מעט ונפץ לאכל עוד אלא שלא היה לו יותר
מזה, כזה קשה מאד לשער השער דכל זמן שאינו רעב, כיון שכתב
היה לו גם-כן פאנה אלא שלא היה לו, (כא) כתב הרבה אחרונים
דמשצרינן כנה עד כדי הלוח ארבעה מילין (שהוא ע"ב מיתוס¹⁶), ועד
כדי שער זה מחיב לברך, שבודאי לא נתעפל אפילו אכילה מועטת
בשעור מועט כנה. (כג) ויש מן האחרונים שמצדדים, דאם אכל
אכילה מועטת ושהה קודם שברך ברכת-המזון ואינו יודע לשער אם
נתעפל המזון, אף שהוא בתוך שער ארבעה מילין יאכל על-כל-פנים
עוד פצית פת ואחר-כך יברך ברכת-המזון, ועל אותו פת שאוכל אין
צריך לברך 'המוציא' מחדש אם לא הסיח דעתו מלאכל עוד; ומכל
מקום אם אין לו פת, יש לסמוך אסבא ראשונה ולברך ברכת-המזון
עד שער ארבעה מילין, וכנ"ל, ועין בבאור הלכה: ו' (כא) לברך
עליה ברכת-המזון וכו'. ואף-על-פי-כך דברכה ראשונה צריך לברך
אפילו על כל-שהוא, (כג) התם משום דאסור להנות מעולם הנה בלי
ברכה: (כב) כצוית¹⁷. הינו מדרבנן, אבל מדאורייתא אינו
חייב לברך ברכת-המזון כי אם כשאכל דוקא שער שביעה,
שנאמר 'ואכלתם ושבעתם וברכתם'¹⁸. ושער שביעה, משמע מספר

תחלת עפול הוא, דסוף עפול הוי עכ"פ ו' שעות, ובסעודות גדולות לפעמים
יושבים ד' או ה' שעות קודם שמתברכין, ואינו נכון, ונ"ל כיון שעוקרין בשתייה
ובפרפראות כלא נתעפל דמי. צ"ע מי שאכל מעט ולא שבע מפנה היאך
ישער, דהא מתחלה גם-כן היה רעב? ונ"ל דמשער אם הוא רעב כ"כ כמו
שהיה קודם שאכל, והואיל ואין אנו בקיאים לשער זה לכן יאכל מעט קודם
ברכת-המזון, ואם הסיח דעתו לברך המוציא תחלה, מי שרוצה לפסור שמי

באור הלכה

דיחוד לראש, ואפילו אם שהה באמצע ברכה כדי לגמור כלה מתקמת אנס גם-
כן אפשר דחזור רק לתחלת ברכה ששהה בה, אחרי דכפה פוסקים לא
סבירא להו כהרא"ש דכלהו ג' ברכות חשובות כמות, וגם אפשר דאין
מעפלות זו את זו כדעת ארבעה עשר שם, אם-כן ממילא אין לו לחזור רק
לתחלת אותה ברכה, וכמו שפסקנו שם בסימן סה בבאור הלכה לענין ברכת
קריאת שמע, וצריך עיון:

* אם אינו יודע. עין במשנה ברורה לענין אכילה מועטת מה שכתב דיש
לסמוך אסבא ראשונה, והשעם, משהם דיש הרבה פוסקים הפוזיקים
בשער זה, עין באליה רבה ובמגן-אברהם ובספר תפארת-ישראל, ועין בדרכי
משה שגם הוא העתיק שערך ד' מילין. ולעניית דעתי הנה נראה עוד יותר,
דאפילו לפוסקים ראשונים שהשמיטו שערך ד' מילין והעתיקו שערך דרבי
יוחנן דכל זמן שהוא רעב, ומשום דמשמע להו דרבי יוחנן פליג אשערך ד'
מילין, אף-על-פי-כן מודו בשערך ד' מילין דעד שערך זה בודאי לא נתעפל
המזון, ושערך דכל זמן (שהוא) [שאינו] רעב הוא שערך יותר מאחר מדי
מילין, וכן מסתבר לומר, שהרי לענין אכילה מרבה זמן רבי יוחנן שערך יותר
גדול משערך דרביש לקיש דאינו רק עד שהוא צמא, ואם-כן ספי ניקח לומר
דגם באכילה מועטת שערך דרבי יוחנן גדול משערך דרביש לקיש, ולפי
איך לומר דאף-על-פי-כך דלא אכל אלא אכילה מועטת, מפל מקום עד
שהתחיל להתעפל במעיו מה שאכל וחוזר להיות רעב כבתחלה, השערך יותר
גדול מדי מילין דאינו כי אם שעה וחמש, ואם-כן לפי זה באשר קשה לנו
לשער שערך דרבי יוחנן באכילה מועטת, יש לסמוך ברוח על-כל-פנים על
שערך דרביש לקיש שהוא פחות מזה ולברך. ואף שבמגן-אברהם משמע
דשערך דרביש לקיש נפיש, ולעניית דעתי נראה כמו שכתבתי, ועל-כל-פנים
יכול לסמוך על זה, אחרי שהרבה פוסקים אחרונים העתיקו שערך ד'
מילין להלכה: * כצוית. עין במשנה ברורה, והוא ממגן-אברהם, וכן הוא
דעת השולחן-ערוך דהקניא בסימן קפו עיניו ב וסימן קצו עיניו ד. ובאמת כן
הוא דעת רב הפוסקים, עין ברש"י ברכות כ' עמוד ב שכתב כן, וכן כתב
עוד גוף מו, עין שם, וכן דעת בה"ג מובא שם ברש"י, וכן דעת רבנו תם
כמו שכתב בספר זריאם, וכן דעת ר"י בעל התוספות, וכן כתבו בעלי
התוספות שם בברכות ובקמ"ה דכתבתי, וכן דעת דמב"ם וסמ"ג וכן דעת
הרא"ש וכן דעת בעל המאור שם בסוגיא דף כ, עין שם, וכן בספר דעת
בעל האשכול וכן דעת רבי ישעיה מובא בשבלי-לקט ונהאלהי נכה כתב
שדעת החנף ותרבנו ינה והר"י דמן התורה סגי בכביעה, עין שם. והנה
המצען בדברי החנף יראה שלא הכריע כלל כן לדניא, רק כתב דיש מרבתי
שדעקם כן, ואדברה, בראש הסימן כתב דדוקא שביעה גמורה, והביא
מיקרא דרב צורא דמוכח מנה דצוית וכביעה אינם כי אם מדרבנן בעלמא:
גם אחר שהביא דעת יש מרבתינו כתב אחר-כך בהפך, שלפי הפאה מדברי
הראשונים, כל זמן שלא שבע במזון לא יתחייב לחזור ולברך מספק, עין שם,
הרי דלא ברירא דעתו בענין זה, ואדרבה נוטה דעתו קצת להפך, ופש
לן רק דעת הרבנו יונה והר"י. ובאמת פי עקר שיטה זו לחלק בין פצית

תרגום: II דקות.

שער הציון

ושארי אחרונים, ובאליה רבה כתב דמחנף משמע דאפילו רק אכל בפריעה חב מדאורייתא, ובאמת לא כתב החנף זה רק להסבירם כן, אבל הוא לא
פסק מיד כנה, עין שם, וכמו שכתבנו כנה בבאור הלכה. והנה יש איתה אחרונים שמקממים על עקר דינו ומגן-אברהם, דאפשר כיון דעצם הברכה
הוא דאורייתא הקמירי חכמים בספקו אפילו בשערך דרבנן [עין על"ח ברכות כ' ובגרי"לשען], אבל דברי החנף סימן חל הוי תיבהקה: (יא) אכן העוזר
והר"ה סח"ם ומגן-אברהם: (יט) מגן-אברהם בסוף סעיף קטן ט, והפרי מגדים אסבר לן דברי המגן-אברהם בסינים אחרים, ולעניית דעתי השעם כמו
שכתבתי: (כ) רב אחרונים: (כא) ט"ו ואלהי רבה בשם כמה פוסקים ומגן-אברהם ותפארת-ישראל וגם דרכי-משה העתיק שערך זה: (כב) מגן-אברהם
והר"ה סח"ם ומגן-אברהם: (כג) נזכר בפוסקים בכמה מקומות: (כד) עין באור הלכה:

הלכות ברכת המזון סימן קפד

ביאורים ומוספים

[משניב ס"ק יז]

הל'אחר-כה פ'ק'ר ב'טל אוק'ה הא'כילה והפ'סיד ב'ר'כ'ת-ה'מ'ז'ון[1].

13) ובטעם הדבר הסתפק החזו"א (א"י"ח סי' כח ס"ק ד), האם הוא משום שברכת המזון אינה באה דוקא על מעשה האכילה, אלא על מה שהספיקו הקב"ה מזוננו, וכל זמן שהמזון לא התעכל במעיו הרי הוא כאוכל בכל שעה. או שמא באה ברכת המזון על עיקר האכילה בלבד, אלא שזמן הברכה הוא עד שיתעכל המזון במעיו והסיק שם, שנראה שאין ברכת המזון אלא על האכילה בלבד, אלא שזמן הברכה הוא עד שיתעכל המזון במעיו.

ומטעם זה כתב שם (ס"ק ה), לענין נכרי שאכל התגייר בתוך שיעור עיכול, שאינו צריך לברך ברכת המזון אף קודם שיעור עיכול, שהרי בשעה שאכל נכרי היה ולא נתחייב בברכה. והוסיף להסתפק לענין קטן שאכל והגדיל קודם שעבר שיעור עיכול, האם אינו חייב בברכת המזון מהתורה, כיון שבשעת אכילה לא היה בר חיובא, ונשאר בצ"ע, והביא שכבר הרעק"א (בהגהותיו לסי' קפ"ט ס"ב) הסתפק בנזון זה [וראה בספר שו"ת הלכות סי' ט].

אכן לענין אונן, כתב בביה"ל לעיל (סי' ע"א ס"א ד"ה מ"ו) שאם נקבר המת לאחר שאכל ועדיין לא עבר שיעור עיכול, חייב לברך ברכת המזון, ואולם ראה מה שכתב הרעק"א (הני"ל) לחלק בין קטן לאונן, שיתכן שקטן פטור מלברך ואונן חייב, כיון שקטן אינו בר חיובא, מה שאין כן אונן שהוא בר חיובא ורק שהוא פטור כעת מצד דין עוסק במצוה וכו'.

עוד הוסיף החזו"א להסתפק שם (ס"ק ד) בטעם הדבר שזמן הברכה על מעשה האכילה הוא רק עד שנתעכל המזון במעיו, האם הוא משום שמעיקר הדין צריך לברך סמוך לאכילה, וכמו לגבי שאר ברכות ראשונות וברכות אחרונות של הקורא בתורה ובנביאים, ורק שכל זמן שהמזון במעיו אין השהיה נחשבת כהפסק, או שמא לגבי ברכת המזון אין שהיה מפסקת כלל, ורק שלאחר שנתעכל המזון, נחשב הדבר ככלתה הטובה, ואינו ראוי עוד לברך, והסיק שם, שאף לאחר העיכול ראוי לברך ורק שצריך שלא יהיה הפסק, ועד שנתעכל המזון אינו נחשב כהפסק [ולפיכך לגבי המין היה שייך לברך אף על פי שהיה נבלע באברים מיד, כיון שאכן בירכו עליו לאחר האכילה בלא הפסק].

ומי שהכין את עצמו לברכת המזון, וקודם שהתחיל לברך עבר הזמן, אפילו אם לא הפסיק ולא הסיח דעתו משעה שהכין, כתב שם (ס"ק ה) שמימינו אינו יכול לברך, ואפילו תוך כדי דיבור של כלות הזמן, שכיון שהתחיל לברך לאחר שיעור עיכול, אין בזה מעשה המוכיח על ברכת המזון ששייכת היא לאכילה הקודמת.

ואולם אם התחיל לברך בזמן החיוב, כתב שם שנראה שיכול להמשיך לברך גם אחרי הזמן, כיון שסוף ברכת המזון נגזר אחר תחילת הברכה, ותחילתה נגזרת אחר האכילה, ולכן אין בזה הפסק, וכיון שאינו הפסק ראוי לברך גם לאחר העיכול [וכני"ל], אולם סיים שבספר יד אליהו לא כתב כן, ונשאר בצ"ע [וראה בספר שו"ת הלכות סי' ח].

ולענין מי שהקיא מה שאכל קודם שבירך ברכה אחרונה, כתב השערי תשובה (סי' רח ס"ק א) בשם הברכי יוסף (שם ס"ק א) שלא יברך, שהקאת המזון אינה פחותה מעיכול [וראה בברכי יוסף שם שדן לפוטור גם מצד מה שכתב בשו"ת פנים מאירות (ח"ב סי' כז) שחויב ברכת המזון הוא על הנאת המעיים, ולא על הנאת גרון, ונשאר בצ"ע, וראה מה שכתב בשו"ת אמרי בינה א"י"ח סי' טו בנזון זה], והובאו דבריו בקצו"ש (סי' נ"א ס"ט"ו), וכן בשו"ת שבט הלוי (ח"א סי' רה הערות לסי' רח, ח"ו ס"א אות ד).

מאידך, בשו"ת קול אליהו (ח"א סי' ט"ט) כתב שכיון שתמצית המאכל

נשארה במעיו [שלכך יש מי שמקיא ומימינו אינו רעב מאותה אכילה] אינו דומה לנתעכל המזון במעיו, וצריך לברך [וכן הובא (מעשה איש ח"ג עמר קבא) בשם החזו"א].

[משניב ס"ק יח]

ב'מ'ש'ף ע'נ'ה א'ת[14].

14) ולענין מי שאוכל פירות שמברכים עליהם בורא נפשות, ולאחר מכן שותה משקה, ורצה לשהות בשתייתו, וחושש שמא יעבור זמן עיכול מאכילת הפירות, כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ו סי' כז אות א) שמשמעות דברי המשניב שהדבר תלוי בשם סעודה, שאף שבמציאות התחיל העיכול, מ"מ כל סעודה אחת היא נחשב הדבר שהמזון לא נתעכל עד לאחר הסעודה, ולפי זה לענין פירות שאין אכילתם נחשבת כסעודה, לא יועיל מה שממשיך לשותה, וכיון שעבר זמן עיכול מהפירות, לא יברך עליהם [והוסיף, שאכן לפי ביאורו של הפמ"ג (א"א סי' ט) שצוין בשעה"צ (ס"ק י"ט), שכל שממשיך באכילתו, לא התחיל העיכול במציאות, אם כן הוא הדין לענין אכילת פירות יועיל מה ששותה בינתיים, שהרי המשך השתייה גורם שביעה מהמין הראשון והעיכול אינו מתחיל].

[משניב ס"ק יט]

כ'ל צ'ר'פו מ'ה'ל'ח'ס או מ'ה'פ'רו'ת[15] וכו', כ'די ה'לו'ף א'ר'כ'ע'ה מ'יל'ין [ש'ה'וא ע"ב מ'ינו'ט][16].

15) ולכתחילה, כתב הערוך השלחן (סעיף ז-ח) אפילו אם אכל כל צרכו ואינו רעב, אין להאריך יותר משעה וחומש, וכן כתב הגר"ש אלישיב (קובץ תשובות ח"א סי' כא) שלכתחילה אין לסמוך על הדבר ולהמתין יותר משעה וחומש, כי אין אנו בקיאים לשער בדיוק מהו הזמן שכבר אינו רעב. וכן כתב הגר"ש"ז אויערבך (שו"ת מנחת שלמה ח"א סי' יח אות י).

16) ולפי זה שיעור מיל הוא 18 דקות [מינוטין]. וכן לענין מי שהתפלל כשהיה נצרך לנקיבו, ולא יכול היה להעמיד עצמו בכדי הילוך פרסה, שכתב השר"ע לעיל (סי' צ"ב ס"א) שעליו לחזור ולהתפלל, ביאר המשניב שם (ס"ק ג) שהוא שיעור הילוך ארבעה מילין ובסך הכל השיעור הוא שעה וחומש [72 דקות], והיינו ששיעור הילוך מיל הוא 18 דקות. וכן כתב בביה"ל לעיל (סי' קס"ג ס"א ד"ה ברחוק) לענין חיוב הליכת ארבעה מילין לנטילת ידים לאכילה, ובמשניב לקמן (סי' ר"ה ס"ק ד) לענין שיעור הזמן לאחר שקיעת החמה שבו מתחיל זמן קריאת שמע של ערבית, ולקמן (סי' ט"ב ד"ה ה"ו) שיש שסברו ששיעור מיל הוא יותר מ-18 דקות, ושיתכן שיש לסמוך עליהם לענין הפסד מרחבה, וכן שיש להחמיר כמותם לענין שיעור מליחה, וראה מה שכתבנו שם בשם החזו"א].

וכל זה הוא דוקא לגבי שיעור עיכול של אכילה, אבל לגבי שיעור עיכול של שתייה, כתב לקמן (סי' קצ"ב ס"ק ח) שאינו גדול כל כך כמו בעיכול של אכילה.

[משניב ס"ק כ]

כ'כ'ז'ית[17] וכו', ש'נ'א'מ'ר "ר'א'כ'ל'ף ו'ש'ב'ע'ף ו'כ'ר'כ'ת"[18].

17) לענין שיעור יכוית, התבאר לקמן (סי' תפ"ו ס"ק א) שכיון שנחלקו הפוסקים האם הוא כחצי ביצה בינונית עם קליפתה או כשליש ביצה, לכן לגבי ברכת המזון [ונשאר ברכה אחרונה] שחויב הברכה כשאוכל כוית הוא מדרבנן, ספק ברכות להקל ולא יברך עד שיאכל כחצי ביצה. ולכתחילה נכון להיזהר שלא יכניס עצמו

המשך במילואים עמוד 34

הלכות ברכת המזון סימן קפה

ביאורים ומוספים

[ביה"ל ד"ה במית]

דמפל קקום הוא שבע¹⁹ וכו', ואז הוא תב מן התורה²⁰ וכו', דזה פשיטא דמפטר²¹ וכו', פין שעל-פל-פנים הוא שבע ממיד דיין²².

19) וכן לגבי קביעות סעודה בפת הבאה בכיסנין, כתב לעיל (סי' קסח סי' ד"ה אף על פי) שנער או זקן שאכילתם מועטת מצד טבעם, אם אכלו שיעור שדרכם לקבוע עליו תמיד, חייבים בברכת המזון, כיון שכל בני מינם מסתפקים בשיעור אכילה כזו.

והחידוש בזה ביאר בשו"ת אגרות משה (ארי"ח ח"א סי' ע), שהיה מקום לומר שכיון שאינו דרך שביעה לרוב בני אדם אין זה נחשב שביעה, או משום שאין השביעה מחמת אכילת הפת אלא מחמת המחלה וחולשת הזקנה, לכן השמיענו שכיון שעל כל פנים שבע מזה, הרי הוא חייב בברכת המזון מדאורייתא.

20) וכן כתב החוריא (ארי"ח סי' לד ס"ק ד), שהדעת טטה כדברי הפמ"ג, שאינו חייב בברכת המזון מן התורה עד שיאכל כשיעור שביעה מן הפת.

ומי שאכל בסעודתו פחות מכזית פת, ולא שבע מהפת אלא משאר המינים שהיו בסעודה, כתב בשו"ת אגרות משה (ארי"ח ח"ד סי' מא) שלכאורה אינו צריך לברך ברכת המזון לא מדאורייתא ולא מדרבנן, משום שאכילה פחותה מכזית אינה נחשבת כאכילה כלל.

21) אמנם לקמן (סי' רח ס"ט ד"ה וברכת המזון) כתב בשם הפמ"ג, שיש להסתפק לענין תערובת של קמח דגן עם שאר מינים, האם שאר המינים מצטרפים לדגן לשיעור שביעה מדאורייתא, ולכאורה משמע שדוקא באופן זה מסתפק הפמ"ג, כיון ששאר המינים מעורבים בתוך הדגן, אבל אם אין הם מעורבים בתוכו אלא רק אכלם עם הפת, לכאורה פשוט לו שאין זה מצטרף (הגרש"ב וולדנברג).

22) והחוריא (שם) כתב, שאפילו אם שבע בצירוף האכילה הקדמת, מ"מ כיון שגמר את סעודתו הקדמת בלא שביעה והסיח את דעתו כבר מלאכול, כשאוכל לאחר מכן כזית אינו חייב בברכת המזון מן התורה (ויש לדון לפי זה במה שכתב (הובא במשנ"ב לעיל ס"ק כב) לענין מי ששתה לאחר ברכת המזון, שמתחייב על ידי כך בברכת המזון מהתורה).

סימן קפה

לברך ברכת המזון בקול רם, ויתר פרטים בברכת המזון

[משנ"ב ס"ק א]

[בה"ל לעיל בסימן סב, ע"ש] וכו', בענין דוקא לשון-הקדש^א וכו', ולא בעל-פה^ב וכו', לברך קל הברכות פכנת הלכה^א.

1) שם (ס"ב ד"ה יכול) ביאר, שאין לברך ברכת המזון וכדו' אלא בלשון המדוברת על ידי אנשי אותה המדינה, אבל אם אין אנשי המדינה יודעים לדבר בלשון זו, ורק הוא ועוד כמה אנשים יודעים לדבר בה, אין היא נחשבת לשון כלל באותה מדינה. ובהגהת המשנ"ב שם העיר, שמדברי השו"ע לקמן (סי' תרצ ס"ט) משמע שאפילו לשון שאינה מדוברת על ידי בני המדינה נחשבת כלשון לענין זה, ונשאר בצ"ע למעשה.

ולענין ברכת המזון בלשון הקודש למי שאינו מבין לשון זו, כתב במשנ"ב לעיל (שם ס"ק ג) ובשעה"צ לקמן (סי' קצג ס"ק ג) שיצא.

ואולם השומע ברכה מאחר בלשון הקודש, כתב השו"ע לקמן (סי' קצג ס"א), שאם אינו מבין את לשון הקודש, אינו יוצא ידי חובתו.

וכתב במשנ"ב שם (ס"ק ה), שלדעה זו, נשים ועמי הארץ שאינם מבינים את לשון הקודש יברכו לעצמם. והוסיף, שיש הסוברים שאם היתה הברכה בלשון הקודש יוצא השומע ידי חובתו אף על פי שאינו מבין את לשון הקודש, ומשום כך נהגו הנשים ועמי הארץ לצאת ידי חובתם בשמיעה מן המבדק, ואפילו בקידוש שהוא מן התורה, אע"פ שאינם מבינים את לשון הקודש כלל, אך מ"מ טוב יותר שיאמרו אחרי המבדק או המקדש מילה במילה בלחש, אם אפשר להם, כיון שבזה יצאו ידי חובה לדעת כל הפוסקים (נעודה, שבלאו הכי אי אפשר לכוון ולשמוע הוי"ב), וכעין זה כתב לעיל (סי' קפג ס"ק כז-כח). וראה מה שכתבנו לעיל סי' קא ס"ק יד.

2) ולענין תפילה, כתב בביה"ל לעיל (סי' קא ס"ד ד"ה יכול), שמי שאינו מבין את לשון הקודש עדיף שיתפלל בלשון שמבק, אך דוקא אם הוא ירא שמים ורצונו בזה כדי להתפלל בכונה, אבל אם אין כוונתו לכך, עדיף שיתפלל בלשון הקודש, משום שבלשון הקודש יש סגולות רבות, והיא הלשון בה מדבר הקב"ה עם נביאיו, וחז"ל אמרו שבלשון הקודש נברא העולם, וטעם נוסף כתב שם, שכשתיקנו אנשי כנסת הגדולה את נוסח התפילה, נמנו על כל ברכה וברכה בתיבותיה ובצירופי אותיותיה בכמה סודות נעלמים ונשגבים, וכשאנו אומרים את הברכות בלשון הקודש, אף שאין אנו יודעים לכוון את כל הכוונות, מ"מ עולה לנו תפילתנו כהוגן, מה שאין כן אם מתפללים אנו בשאר לשונות.

3) אולם בשעה שמברך ברכת המזון על הכוס, כתב השו"ע לעיל (סי' קפג ס"ד) ובמשנ"ב שם (ס"ק יז), שיש ליתן את עיניו בכוס כדי שלא יסיח דעתו מן הברכה. וראה מה שכתבנו שם.

ולענין ברכת שלש' מתוך הסיודר, ראה מה שכתבנו לעיל (סי' קפג ס"ק יא).

4) ובדיעבד, אם לא כיוון למה שאומר, כתב לעיל (סי' ס ס"ק ז) ובשעה"צ לקמן (סי' קצג ס"ק ג) שיצא.

וראה מה שכתב הכף החיים (סי' קנח ס"ק ע) בשם הארי"ז, שעיקר השגת האדם ברוח הקודש, תלויה בכוונת האדם והזירותו בכל ברכות הנהנין. וראה עוד בספר בני יששכר (מאמרי שבת קודש) בשם הרמ"ע מפאנו, שעיקר תענוג הנשמה יתירה בשבת הוא מברכת המזון של סעודת השבת.

[משנ"ב ס"ק ב]

בשפתי^א וכו', ובבאור הלכה ככל הסעיף, פי הפל שני לכוון^ב.

5) ואפילו אם אין קול יוצא מפיו כלל, דעת הגרש"ז אויערבך (פתחי הלכה פ"א הע' 21) שנחשב הדבר כדיבור, ויוצא בזה ידי חובתו.

6) שם (ס"ק ט) כתב שהנמצא במקום מטונף לגמרי, לא ירהר את נוסח הברכה בלבו, רק יחשוב בלבו שמחויב לעשות כן ואינו יכול לקיים הדבר, ויצטער על זה, והי' יראה ללבו ליתן לו שכר המחשבה כיון שהוא אנוס. וכן אם היו ידיו או שאר איברים שבגופו מטונפים ממש, כתב בביה"ל שם (ס"ד ד"ה ואף) שאפילו ההרהור אסור [אך זה דוקא כשיודע בוודאי שאיבריו מטונפים, אבל בספק אפשר שיש לסמוך ולהקל בזה לענין ברכות, לבד מקריאת שמע ותפילה, עיי' שם].

[משנ"ב ס"ק ג]

דטוב לעולם לברך בקול רם, פי הקול קעורר הפנהני^א.

7) והוא הדין לענין שאר הברכות, כתב לקמן (סי' תרמג ס"ק ה) בשם השל"ה שירגיל עצמו לאומן בקול רם, כי הקול מעורר את הכוונה.

הלכות ברפת המזון סימן קפה

צ באור הגולה

קפה לברך ברפת המזון בקול רם, ויתר פריטים בברפת המזון. ובו ה' סעיפים :

א אברפת המזון נאמרה (א) בקל לשון: **ב** בצריך שישמיע לאזניו מה שמוציא בשפתיו. ואם לא השמיע לאזניו יצא, ויכלול שיציא (ב) (ב) (ב) בשפתיו: **ג** *יש מי שאומר דבעל-הבית עם בניו ואשתו צריך לברך (ג) בקול רם כדי שיצאו בכרכו: **ד** *אפילו נשתבר פל-קף עד שאינו יכול לדבר כראוי, (ד) יכול לברך (ג) ברפת המזון: **ה** (ה) *ואם ברך והיתיה צואה כנגדו

א מוסת לב ב גרובה
טו ג לפרש רשי
ולפרש רבנ יונה
שם הירא"ש ד בל
בו ה מור קסם
ירושלמי פרק קמא
דמחמות ו ערבין
טו

באר היטב

(ב) בשפתיו. אבל אם הרגה בלבו לא יצא, ונ"ל דאם מחמת חלי או אנס אחר קרא בלבו יצא, כמו בעל-קרי, מ"א. מצאתי: למה אין ה' בכהמ"ז, לפי שקל מי שברך בהמ"ז בכנה אין שולט בו לא אף ולא קצף וכי' ומוזותיו מצויין לו כרות ובקבול כל זמני. ספר החנוף. עשרת-תקנים. והמקור: דבר לברך בן-קא תוף הספר ולא בע"פ, ב"ח (נכתב בס' חסידים: מצוה באחד שמת ונתגלה בחלום לא' מקורבו ואל' בקל יום זבין אותי על שלא הייתי מדקדק לברך כל הכרכות בכנות הלב כו', ע"ש ובספר אליה רבה): (3) בחמ"ז. עין סימן צט ס"א. ולכתחלה יברך קדם שכיבא לידו כף, עמ"א:

שערי השוכה

(ב) בשפתיו. עין בח"ט. ובספר חרדים כתב רוב הפוסקים הקבירו דאם לא השמיע לאזניו לא יצא, ונכתבו ברמ"א וסו"ק:
בכהמ"ז, לפי שקל מי שברך בהמ"ז בכנה אין שולט בו לא אף ולא קצף וכי' ומוזותיו מצויין לו כרות ובקבול כל זמני. ספר החנוף. עשרת-תקנים. והמקור: דבר לברך בן-קא תוף הספר ולא בע"פ, ב"ח (נכתב בס' חסידים: מצוה באחד שמת ונתגלה בחלום לא' מקורבו ואל' בקל יום זבין אותי על שלא הייתי מדקדק לברך כל הכרכות בכנות הלב כו', ע"ש ובספר אליה רבה): (3) בחמ"ז. עין סימן צט ס"א. ולכתחלה יברך קדם שכיבא לידו כף, עמ"א:

משנה ברורה

החנוף [בפרשת עקב] דאינו שנה בכל אדם, (כה) אלא כל אחד יודע שביעתו, ואם דרכו תמיד לאכל פרי מחיתו לבד, גם זה נחשב שביעה:

באור הלכה

לכפיצה מגמגמת מאד, דהרי כל הראשונים פסקו פרבי מאיר דאמר בצננת, ומטה נפשך: אי פלגמיהו מדרבנן וקראי אסמכתא בעלמא, כמו שקבחו התוספות בדף מח, בין בנות בין כביצה אנים כי אם מדרבנן: ואי ניקא דבאראי פליגי, אם יפן למאי דפסקינן פרבי מאיר, מן התורה בצננת סגי ולא צינן פלג כביצה. ודחק גדול לומר דלעולם לרבי יהודה מדאורייתא סגי בכביצה אבל רבי מאיר פליגי עלה וסביא לה דמדרבנן מקרינן גם אצננת, דהו לא משמע פלג. ובאמת דברי הרמב"ם יונה שם סתומים מאד, וכן דברי הר"י מקצרים יותר מדי ולא הביא כלל לדעת הפוסקים כנה גם דברי רבו הרא"ש, ואפשר דטעות-סופר יש בדבריו. ואף-על-פי-כן שיטת השלחן-ערוך ומגן-אברהם לא בריא פלי האי, עין בינאיים סימן כד דעתו דמן התורה סגי בכנייה, וכן כתב בשם הרמב"ם רב הונא גיש פלה, וכן הוא דעת הרמב"ם בהשגותיו שכן ה מהלכות פרכות, והרשב"א בפרק ג דברכות הביאו גס-פן וכתב שדבריו נראין, וכן הוא דעת הרמב"ם שם במלחמות, עין שם, וכן דעת ר"י מקורב"ל דבנות הרי מדאורייתא, מוכח בתוספות רבנו יהודה על ברכות. ועוד, דאף לשיטת רב הפוסקים דבעינן שביעה ממש, מכל מקום בחולה או זקן, או שברך אבל מקדם והוא שבע על-ידי צדת או בכביצה, לכלי עלמא מחייב מן התורה לברך כיון דמכל מקום הוא שבע¹⁸ ונדב"ו חלק ששי סימן ב' אלפים רכז, ומוכח בשער-השוכה סימן קצ"ו. והנה ראיתי בפר"מגדים שכתב דמסתבא לו דבעינן שביעה מפת לבד ואז הוא חייב מן התורה¹⁹, וקרא לי פשוט דאין פנתו במי שאוכל איתה דבר ללפת את הפת, דזה פשיטא דמצטרף²⁰ שכן הוא דרך אכילה [עין ברכות מ"א מסב ואוכל בלפתן]. אלא בשאכל שאר דברים בפני עצמן. והנה מלשון רדב"ו ה"ל משמע לכאורה דאם כבר אכל איתה דבר וסיים שביעתו על-ידי אכילת פנית פת, מהני לחייב מן התורה, דאי מורי שאכל מקדם גס-פן פת פשיטא דחייב; אך יש לדחות, דמורי שאכל פת מקדם לנה וברך ברפת המזון, ומכל מקום הוא חייב עתה מן התורה לברך כיון שעל-קל-פנים הוא שבע ממנו²¹, ודמקרא דזקן או חולה (וגם בלאו הכי אפשר לומר דלא נוכל לפסוד מן התורה על-ידי ברפת-המזון שברך מתחלה, דאז הלא פטור הנה מן התורה):

* יש מי שאומר וכו'. עין במגן-אברהם שהקשה: הרי מלתא דפשיטא היא ולמה כתב זה בשם יש מי שאומר? והנכון כמו שפרשנו בפר"מ יוסף וקור-שלוש, דהאי יש מי שאומר סביבא לה פשיטת רש"י ויכול להוציאם אפילו אם אנים מבינים כלל הלשון, והוכיח זה מכל-בו גופא שפסגו נובע מקור דין זה, ולהכי כתב המקביל בשם יש מי שאומר, משום דלעקר הדין סביבא לה להמחבר פשיטת שארי פוסקים המחמירין פנה, ויכלקמן בסימן קצ"ג סעיף א, ואף-על-פי-כן העתיקו משום דעל-קל-פנים זה עדיף משה שלא ירכיז לגמרי, דיוצא על-קל-פנים לדעה זו. ועין בט"ז שם סעיף-קטן ב: * אם ברך והיתיה צואה כנגדו וכו'. עין במשנה ברורה, והוא מהלכות. ולכאורה משמע מה דאם היה נודע לו מתחלה ועבר על זה לא היה מסתפקים בזה, כיון דעבר לכתחלה בשאט-נפש על אסור דאורייתא בודאי חוזר ומברך, ואף כנה שכתב שונג היה שלא ידע שיש כאן צואה, ואף שחטא בזה שפסע ולא ברוך, כנה מסתפקים אולי לא קאמר הנמרא רק לענין תפלה דחמיר טפי ולא בכרפת-המזון. אף מפר"מגדים לעיל בסימן עו משמע שהוא מפרש לטעיה זה כפשיטת, דאפילו בגודע לו מתחלה מסתפקים, והנה מהתוספות וכן מהרש"י הרמב"ם בלקוטי משמע גס-פן דמסתפקי אם מצא אחר-כך צואה. ואולי סברת הפר"מגדים, כיון דמסתבר קאמר

שער הצינור

(כה) ולכאורה משמע מלשונו דאם הוא איש רעבון ואינו שבע פי אם לא שביעתו, ומרבותיו של רש"י נכרכות מ"ב משמע דלדיו לפי אנשים אחרים, כל שדרכו לקבץ סעודה בשעור הנה מקרי שביעה: (ב) גמרא: (3) אליה רבה בשם ר"ח: (ג) תלמידי רבנו יונה: (ד) מן משמע בלבד דעל זה מסתפק השלחן-ערוך. ועין באור הלכה:

מילואים הלכות ברכת המזון סימן קפג המשך מעמוד קודם

הוסיף, שמימי כשיש אפשרות עדיף לכתחילה להביט בכוס, כמבואר בגמ'.
והמברך בשבת על כוס של ברכת המזון ואין לו אור, הסתפק בשעה יצ' לקמן (סי' רעו ס"ק כח) אם מותר לו לומר לנכרי להדליק את האור כדי שיוכל להסתכל בכוס, לדעה הסוברת שמותר לומר לנכרי לעשות מלאכה האסורה מהתורה לצורך מצוה, וכתב שלפי דעת הרמ"א שם שסובר שיש להחמיר באמירה לנכרי (במלאכה גמורה) אפילו לצורך מצוה במקום שאין צורך גדול, בודאי שיש להחמיר בזה.

וכן לענין עצימת עיניים בשעת ברכת המזון כדי לכוון בברכתו, צידד המור וקציעה (כאן) שמי שמברך על הכוס, צריך להביט בכוס ואין לו לעצום את עיניו (ושלא כמו לגבי תפילת שמו"ע, לעיל סי' צה ס"ק ה).
וכן התבאר בכף החיים (ס"ק ל) שמי שאינו מברך על הכוס יעצום את עיניו.
ואולם מי שאינו יודע את נוסח הברכה בע"פ וצריך לאומרה מתוך סידור, דעת הגר"נ קרליץ (חוט שני ח"ד פפ"ה ס"ק ה) לענין קידוש, שאינו צריך להביט בכוס, משום שאין בכך הסחת הדעת מהקידוש.

הלכות ברכת המזון סימן קפד המשך מעמוד 178

פרט, שכיון שאדם שבע אפילו כשאוכל מעט מעט, מיקרי 'ושבעת' ובשעה יצ' שם (ס"ק י) דין שאפשר שאף לענין חיוב ברכת המזון דאורייתא צריך שיהיה בגדר אכילה, שהרי מלכד 'ושבעת' צריך שיהיה גם 'ואכלת', ובלא שתהיה אכילת כזית תוך כדי שיעור אכילת פרט, לא תיחשב כאכילה. וסיים שאולם אם אכל כזית אחד בכדי אכילת פרט, בודאי חייב לברך מהתורה ממה נפשך.
וקטן שאכל כזית ביותר מכדי אכילת פרט, צידד הגר"ש וואזנר (קובץ מבית לוי ח"ה עמ' קא) שיכול לברך (ולענין קטן שאכל פחות מכזית, ראה מה שכתבנו לקמן סי' קפו ס"ק ד).
ומי עצמא לשתות בשעת הסעודה, כתב הרמ"א לקמן (סי' קצו ס"ד) בשם יש אומרים שאינו חייב בברכת המזון מן התורה אם אינו שותה. וכתב החו"מ (א"י"ח סי' כח ס"ק ב) שלפי זה מי שהיה צמא קודם ברכת המזון ולאחר ברכת המזון שתה (אפילו לאחר זמן אם עיכבו דבר מלשתות אלאחר), יתחייב לברך אחר כך מן התורה, כי קודם לכן לא היה מחוייב בברכת המזון אלא מדרבנן, והוסיף השו"ת הלכות (כאן ס"ב), שלפיכך יש להזהר שלא לבוא לידי כך. וראה מה שכתבנו להלן בביה"ל ד"ה בכזית.

לספק ברכות, ויאכל כחצי ביצה או פחות הרבה משליש ביצה (ולענין פת, נכון לכתחילה שיאכל כביצה, משום הברכה שצריך בתחילה על נטילת הידיים). ולענין השיעור בזמננו, ראה מה שכתבנו שם, וכן בסי' רי ס"ק ב.
לענין פת סופגנים שנתפחה עד שאין האוירים שבה מורגשים, כתב לקמן (סי' רי ס"ק א) שהאוכל כזית ממנה כמות שהיא, אינו מברך, שהרי לפי האמת לא אכל כזית, אמנם בשעה יצ' לקמן (סי' תפו ס"ק ז) כתב, שפת ספוגית שהיא רכה ועשויה כספוג, משערים אותה כמות שהיא, וראה מה שכתבנו על המשגיב שם (סי' רי ס"ק א וסי' תפו ס"ק ג).
ולענין כזית שנצטמק ונתמעט משיעורו, כתב לקמן (סי' רי שם) שאין מברכים עליו אלא אם כן חזר לשיעורו.
18) ובגרי צידוף האכילה לענין חיוב ברכה אחרונה, כתב לקמן (סי' רי ס"ק א) שצריך לאכול כזית בכדי אכילת פרט, שאם לא כן אין תחילת האכילה מצטרפת לסופה. והוסיף (בשם הפמ"ג), שכל זה הוא רק לענין שיעור כזית, אבל לענין חיוב ברכת המזון מדאורייתא ששיעורו הוא בכדי שבעה, אין צורך לאכול הכל תוך כדי אכילת

הלכות ברכת המזון סימן קפה קפו המשך מעמוד 180

[שעה יצ' ס"ק א]

דאי אכלו פחות מכדי שביעה בודאי יכולה האשה להוציא³.
3) ואפילו אשה שלא אכלה כדי שיעור שביעה, אלא שיעור כזית בלבד, כתב בספר בית ברוך (על החיי אדם, כרך ג עמ' קיח) שיכולה להוציא את האיש שאכל פחות מכדי שביעה, וכן דעת הגר"ח קניבסקי (בירור הלכה מהדו"ת כאן), וראה שם מה שכתב לבאר בטעם הדבר שאין דין אשה כדן קטן שאכל פחות מכדי שביעה, שלגבי כתב המשגיב להלן (ס"ק ז) להחמיר בדבר.

[ביה"ל ד"ה ומציאות]

היגו פגון שאקרו ברית ותורה⁴.

4) החו"מ (א"י"ח סי' כח ס"ק ז) הקשה, שכיון שאינו חייב בברית ותורה איך יוכלו להוציא את האנשים שחייבים, וצידד לבאר, שכיון שמן הדין גם מי שלא אכל יכול להוציא את חבריו, מצד דין 'ערובת', ורק שצריך שהוא יהיה בר חיובא במצוה זו, לפיכך אם נשים חייבות בברכת המזון מהתורה יכולות הן לברך וגם לומר ברית ותורה עבור האנשים, וכל שכן לדעת הסוברים שברית ותורה אין מעכבין אלא מדרבנן (ראה בביה"ל לקמן סי' קפו ס"ג ד"ה מחזירין).

1) וגר, כתב השו"ע הרב (ס"א) שהוא חייב בברכת המזון מדאורייתא, משום שנכנס לדת ישראל ונלחם עליהם ונטפל אליהם ותחשב כאחד מהם לכל המצוות הנהוגות בהם, וכיון שלישראל ניתנה הארץ למורשה, נתחייב גם הוא במצוה זו כאילו ניתנה הארץ גם לו, מה שאין כן בנשים שנתשבות כעם בפני עצמו. והגר"ח שיינברג (חידושי בתרא) ביאר, שגר חייב בברכת המזון מדאורייתא, משום שאף הוא מצאצאיו של אברהם אבינו שהיה לו חלק בארץ (וראה במשגיב לעיל (סי' נג ס"ק ג) שהביא כעין זה לענין אם גר יכול להיות שליח ציבור).

[משגיב ס"ק ג]

נקטינן דאין מוציא את האחרים שאכלו כדי שביעה².

2) ומבואר, שאף שיש ספק אם מחויבות הן מן התורה, מ"מ אין יכולות להוציא את האנשים המחויבים מן התורה בתורת ודאי, ואף שכתב לעיל (סי' קפד ס"ק יד) שמי שמברך ברכת המזון שנית מטעם ספק, מוציא אחרים שאכלו כדי שביעה המחויבים בברכת המזון בתורת ודאי, ביאר הגר"ח שיינברג (חידושי בתרא) ששם יש חיוב ודאי והספק הוא אם נפטר, מה שאין כן כאן שעצם החיוב הוא בספק.

